

الزام‌ها و پیش شرط‌های نظریه‌پردازی برای تحقق پیشرفت^۱

نقی آزاد ارمکی^۲

چکیده

رسیدن به وضعیت بهتر و یا شاید مطلوب‌تر در ایران از روی اتفاق و حادثه صورت نمی‌گیرد. ضمن این‌که می‌بایستی از استراتژی‌های متعدد تغییر برخوردار بود و ایدئولوژی استقرار شرایط بعد از تغییر را نیز طراحی کرد. بیشترین خطایی که تاکنون، صاحب‌نظران اجتماعی و مدعیان نظام‌های مطلوب دچار شده‌اند، جابه‌جایی استراتژی‌های تغییر و ایدئولوژی استقرار بوده است. بیشتر سخن از ایدئولوژی تغییر و استراتژی استقرار کرده‌اند. به‌طور خاص می‌توان از مارکسیسم یاد کرد. مارکسیست‌ها (از مارکس تا مارکسیست‌های مدعی نظام کمونیستی) بیشترین تلاش را برای تغییر و کمترین آن را برای استقرار پی گرفته‌اند. ایدئولوژی مارکسی در جهت تغییر طراحی شده است؛ در حالی که کمترین سخنی در نظام ایجاد بعد از تغییر و شرایط استقرار صورت گرفته است. مشهور است که هم مارکس و هم مارکسیست‌ها سخن شفافی در مورد نظام کمونیستی بعد از فروپاشی سرمایه‌داری ارائه ندادند. درسی که از این مکتب می‌توان گرفت، تأکید بر استراتژی‌های تغییر و ایدئولوژی استقرار بعد از تغییر است. با توجه به نکات اشاره‌شده در فوق، ضرورت دارد تا مبادی استراتژی‌های تغییر و ایدئولوژی استقرار و سامان‌دهی با ارجاع به منابع دینی و فرهنگی و ملی ایرانی استخراج شود. در این مقاله سعی بر توضیح این مبادی در دو سطح است:

۱. در سطح اول، باید سه استراتژی توأمان و پیوسته برای تغییر در نظر گرفته شود. استراتژی اول، ارائه سیمای شفاف از وضعیت ساختاری جامعه ایرانی و فعال‌سازی ساحت‌های نهادی و سازمانی آن است. استراتژی دوم، ارائه سیمای شفاف از کنشگر اجتماعی و نیروهای مؤثر در جریان تغییر است. استراتژی سوم، تعیین رابطه بین کنشگران و عناصر ساختاری برای امکان‌پذیری و نحوه تغییرات است. در نتیجه، رویکرد واقع‌گرایانه در این زمینه، اصل است. امکان ارائه تصویر و سیمای تخیلی و آرمان‌گرایانه از شرایط ساختاری و کنشگران اجتماعی و مکانیزم‌های بین‌آنها می‌تواند جریان تغییر را به بیراهه ببرد. در صورت ارائه سیمای دقیق، عینی و معطوف به هدف در طراحی سه استراتژی، تغییر، امری ممکن و فرآیندی می‌شود. تغییر، ممکن و مستمر و نتیجه‌بخش خواهد بود. در مقابل، شواهد تجربی نشان از این دارند که طرح توهمی و ایدئولوژیک از ساحت‌های استراتژیک، ضمن ابهام‌گرایی، با فضای ایدئال‌گرایی همراه شده و امکان عمل درست و فراهم‌ساختن شرایط انتقال از گذشته

^۱. برگرفته از ارائه استاد در روز کنفرانس.

^۲. عضو هیئت علمی دانشگاه تهران.

(وضع حال) به شرایط بهتر را غیرممکن می‌سازد. با محوریت فهم فرهنگی و دینی تا ایدئولوژیک است که فعال‌سازی شرایط ساختاری و کنشگری ممکن شده و تغییر، مسیر کم‌خطر و حادثه پیدا می‌کند.

۲. سطح دوم، ارائه سیمای ایدئولوژیک از شرایط بعد از تغییر (شرایط ثبات و استقرار) است. در این سیمای ایدئولوژیک، ضرورت همسان‌سازی عدالت و هم‌گرایی پیش می‌آید. جامعه و نظام اجتماعی و سیاسی جدید، ساختاری عدالت‌گرایانه و وفاقی خواهد داشت. این دو روند است که در یک نظام ایدئولوژیک، سامان یافته و امکان زیست، رشد و پیشرفت را برای افراد و گروه‌های اجتماعی فراهم خواهد ساخت.

کلیدواژگان: پیشرفت، جامعه ایرانی، کنشگر اجتماعی، فرهنگ، دین.